

L. Godart—A. Sacconi направија драгоцен обид да прочитаат нешто повеќе и поточно на плочките од Теба, во што делумно и успеаја, но исто така допуштија извесни непрецизности. Благодарение на тоа што во изданието се дадени и фотографиите на плочките, нивното читање лесно може да се контролира.

Кај нив како сигурно прочитани се дадени и некои знаци што се очигледно оштетени како на пр.: идеограмата *O* во плочката Ug 4, во Ug 14 знакот *sa* за зборот *a₃-sa*, потоа во Ug 15 знакот *jo* тие го предаваат како сосема сигурен, во Ug 17 знакот *-a₃* кај нив е сосема сигурен во зборот *te-ra-a₃*, потоа во Of 26 за зборот *su-me-ra-we-jo* знакот *jo* кај нив е сосема сигурно прочитан а тоа место јасно се гледа и од фотографијата дека е оштетено, во истиот ред за зборот *qi-de-we-o* тие читаат сигурно *qi* иако знаците *qi-de* од фотографијата се гледа дека се оштетени.

M. M. Todorović, Скопје

ИРИНА В. ШТАЛЬ Гомеровский эпос. Опыт историко-литературного анализа Илиады. Москва „Высшая школа“, 1975, стр. 245.

Да се анализира повторно Хомеровиот еп, да се навлегува во уметничката визија на Хомер, или во етичко-естетските вредности на неговата поезија, не е ни лесна ни едноставна задача при сегашната положба на хомерологијата, која е веќе разгранета наука. Сложеноста на работата не произлегува само од долгата традиција на оваа проблематика, која низ обемна литература може да се следи од антиката до најново време. Многу повеќе таа се крие во самиот карактер на Хомеровиот еп, во кој се вилеле во среќна синтеза мит и историја, фантазија и реалност, сеопшто и индивидуално, апстрактно и конкретно, род и вид.

Таква синкретичност, целосност која воедно крие потенцијална множественост, како сеопфатна форма на восприемање на светот, е одлика и на Хомеровата уметничка мисла, која претставува посебна фаза во развојот на уметничката мисла воопшто. Целосното, епско восприемање на светот, познато во науката како *homogene Weltanschauung*, во книгата на И. В. Штал е означено со терминот *эпски синкретизм*.

Епскиот синкретизам, како форма за изразување на епскиот поглед на свет и воедно како херменеутски пристап кон Хомеровиот еп, станал основен столб во истражувањето на споменатата авторка. Потстапката од статијата на А. Ф. Лосев, *Эпическая терминология ранней греческой лирической поэзии* и од неговата монографија *История античной эпической поэзии*, Москва 1963, таа го свртила својот интерес кон Хомер во тој правец. Во постојниот труд таа си поставила за цел да прецизира „некои закони на одразувањето на епскиот синкретизам во поетската материја на Хомеровиот еп и да ги покаже конкретните форми на тоа одразување“. Тоа го спровела анализирајќи го текстот на Илијадата, како класичен пример во тој поглед, што е нагласено во предговорот и означено во поднасловот на книгата.

Во анализата на уметничките специфичности на Илијадата, авторката пошла од нормите на традиционалната похомерска поезика и естетика, сметајќи дека на тој начин ќе биде поверодостојна и поблизу до херојската епоха на антиката. Таа го засновала своето истражување спротивставувајќи го и споредувајќи го Хомеровиот уметнички текст со четирите својства, кои претставувале антички критериум за уметничкото дело, според неа најкомплетно изложени во схолиите кон Dionysius Thrax: τὸ μέτρον, ὁ μῦθος, ἡ ἱστορία, ἡ λέξις. При тоа, заради откривање на нивната терминологија, содржина и функција во поетско-естетичката теорија и практика на антиката се користени и соодветните податоци кај Аристотел, Страбон, Квинтилијан, Плутарх, Лукијан и др.

Околу споменатите четири поетски-естетички категории е групиран изложениот материјал, поделен на 4 основни, нееднакви по обем тематски поглавија, кои ја сочинуваат сржта на предметот. Уводен, информативен карактер има главата *Антиќајта за ејскиош синкретизам на Хомеровише йоми*, која следи непосредно по предговорот. Од многубројните примери изнесени во неа произлегува дека некои антички критичари и литературни теоретичари, коментатори и други, го сознавале синкретичниот карактер на Хомеровата поетска мисла и двоструко го доживувале неговиот еп: како ненадминато поетско дело со сите негови поетски квалитети и како прва филозофија која дава многубројни знаења од сите животни ситуации поврзани со човековата активност. Оттаму, кога со текот на општествениот развој дошло до распаѓање на епскиот синкретизам и до диференцијација на поетската и научната мисла, некои филозофи се повикувале на Хомер како на свој родоначалник. Сфаќајќи го еднострано него, тие барале во неговите поеми појмовно-логичен елемент, соодветен на поетско-естетичката категорија „корисно“ (prodesse), за разлика од митскиот, сликовит, конкретно чувствен елемент, аналоген со категоријата „пријатно“ (delectare). На тој начин тие го игнорирале единството целосноста на постојните два принципа во Хомеровите поеми, т. е. го игнорирале синкретизмот на Хомеровата поетска мисла.

Основата на излагањето започнува со поглавието за *сипхојворној мейтар* (τὸ μέτρον), првата поетско-естетичка категорија својствена за уметничкото дело, но не секогаш задолжителна за него. Прашањето за поетскиот метар кај Хомер е функционално подредено на основната авторова замисла. Овде таа води кон констатацијата дека Хомеровиот епски хексаметар не е случаен пронајдок. Како најмонолитен и најсеопфатлив од сите стихотворни метри (Аристотел, тој е воедно и најадекватната форма за Хомеровата поетска, односно епска синкретична мисла, која го содржи во нераздвојно цело и појмовно логичното и конкретно сликовитото начело.

Втората глава е посветена на *фабулајта* (ὁ μῦθος), одн. на имагинативната способност кај Хомер, на неговото епско пресоздавање. Настојувајќи да го раскрие синкретичкиот карактер на оваа категорија од Хомеровата поетика, авторката ја групирала материјата во четири подналова: 1) *Антиќајта естетичка теорија за фабулајта во йохомеровскајта лићерајтура*. 2) *Антиќајта естетичка теорија за фабулајта во научнајта лићерајтура*. 3) *Антиќајта естетичка теорија за фабулајта во Хомеровиот еп* 4). *Висјина и измислица во шекспирот на Хомеровиот еп*.

Под точките прва и втора, врз податоци од Аристотеловата поетика и поаристотеловската поетско-естетичка теорија се разграничува поетскиот μῦθος од вистината на научното дело, како и нивните паралели „пријатно“ — „корисно“ (delectare-prodesse), кои се третирали посебно во уметничката, одн. научната литература по Хомера. Што се однесува до Хомеровиот еп, И. В. Штаљ, врз основа на исказите на старите (Аристотел, Страбон), заклучува дека кај Хомер измислица и вистина, „лажно“ и веродостојно, имагинативен и појмовно-логичен елемент, се слени во единствениот ток на синкретичното уметничко мислење и се поврзани со синкретичниот систем на сфаќање на светот. Хомеровите поеми доставуваат задоволство (delectare) и воедно раскриваат вистина, поучуваат (prodesse), било од аспектот на физиката, или од етички, хуман аспект. Со примери од текстот на Илијадата се докажува дека Хомеровиот μῦθος се потпира на вистинита, реална основа, т.е. тој ја вклучува и варијантата „корисно“, поучно, сврзана со појмовно-логичниот систем на осознавање на светот. Под реална основа треба да се разбира не само историската вистина, но и многубројните географски, етнографски (особ. во Ил. II), астрономски, медицински, теолошки и други податоци кои, вметнати во уметничкиот текст на поемите, ја вршат исто така функцијата на „корисно“, вистинито, поучно. Следствено на тоа Хомеровиот μῦθος претставува посебна структура на „лажното“ и вистинитото слени, а според Аристотел, стално меѓузависни во рамките на единствената епска целина. Хомеровиот μῦθος одговара на она Аристотелово „возможно“, согласно веродостојноста или потребата, или „невозможно“, кое во одредени, поретки

случаи, може да игра улога на веродостојно (πιθανόν ἀδύνατον), и да дејствува „пријатно“. Воедно, Хомеровиот μῦθος во споредба со похомеровскиот, претставува проширување на ова барање со тоа, што содржи во себе вткаена во епско-митолошко то сознание вистина, која ќе послужи подоцна како база на научната литература.

Расказ (ἡ ἱστορία) е насловот на третата глава, која по опширност на опфатениот материјал (стр. 68—232) зафаќа речиси две третини од книгата. Поделена е на седум тематски области, а тоа има своја причина: расказот е третото својство, со кое уметничкото дело се одликува од научното, кое докажува, а не раскажува. Такво диференцирање е туѓо на Хомеровиот еп, каде расказ-доказ постојат нераздвоено. Оваа поетско-естетичка категорија, бидејќи е сврзана со тематиката, со предметот на делото, нуди најбогати можности за раскривање на епскиот синкретизам кај Хомер.

Во самиот предмет на Хомеровиот расказ, — човекот заедно со останатите предмети и појави во светот, — авторката гледа манифестација на еден од основните принципи на епскиот синкретизам: целосност на епското восприемање на светот. Како доказ се подложени на анализа епските категории τῆς-ἕκαστος σιωῆ, сέ, сеκοј. Всушност тоа е првата тематска област, каде се истакнува меѓузависноста на општото и индивидуалното. Епскиот човек како индивидуалност не е издвоен, ниту спротивставен на колективот. Тоа е потврдено на соодветните паралелни категории човек — народ — ἔλεμε — јунак, кои, од гледна точка на епскиот синкретизам се претставени како нераздвојно поврзани и синонимични, поради еднообразноста на качествата што ги поседуваат. Качествената еднообразност ја сочинува онаа типична структура на општи особености, со кои се објаснува типизацијата на карактерите, т.е. општото за секој Хомеровски, епски карактер, преку кое епскиот секој се изедначува со епското сέ. Општите качества го одредуваат единствениот тип на епскиот јунак, кој е војник и советник воедно. Истакнато е особеното место на епскиот јунак, кое произлегува од неговата функција: да служи како сврзувачки принцип меѓу секој човек од племето (воинството, народот) и сето епско човештво. Со тоа што вplotува во себе и дел и цело, епскиот јунак игра водечка улога во племето и воедно е во најтесна врска со него. За тоа сведочат: неговата карактеристика по род и племе, двобоите меѓу епските јунаци наместо битките меѓу племињата, истакнување јунаковата вонредна сила и храброст, сразмерна со количеството на неговото воинство, или пак неговата особена мудрост, ако тој е старец.

Посебна, втора тема од оваа глава претставува раскривањето и примената на принципот τῆς-ἕκαστος во епското обликување на сиие οσίων και ἰογави, сиие ἱρεδμεῖν и сеκοја ἰογавα, сеκοј ἱρεδμεῖ. Меѓу доказниот материјал со кој во дадениот случај се илустрира пројавување на синкретично сфаќање, каде појмот вид и род, конкретно и апстрактно, единично и општо, приватно и општествено се мислат слани, неиздвоени, би го посочиле примерот „камен“, едно од вообичаените оружја на епските јунаци. Од лексичката анализа на термините, кои Хомер ги употребува за овој збор е констатирано дека секој од нив го изразува општиот поим „камен“, т.е. ги содржи сите призначи, типични за секој камен. Воедно, секој збор има сопствена смисловна нијанса во која се крие количествената надмоќ на некое општо качество над останатите. Заради истакнување на тој одликувачки белег, од постојните термини Хомер го избирал соодветниот, кој често е придружуван со пригодна за таа цел придавка. Во понатамошниот ток на излагањето, преку слична анализа, авторката ќе го потврдува својот заклучок, специфичен за сета епска терминологија: монолитноста на родовиот и видовиот поим, нивната сланост и хомогеност во елот. Горниот пример е само еден од многуте во Илијадата, преку кои се манифестираат основните принципи на епскиот синкретизам: целосноста на епското восприемање на својој и невојавиα качествена еднообразноста ири количествено неравенство на качествата во рамките на епското цело.

Значителен простор е одвоен на прашањето на епскиот идеал на човекој и καιεῖοριση, кои го соодветнуваат ἰοј идеал. Истакната е максималноста на

етичко-естетскиот идеал *ἀνὴρ ἀγαθός, ἀνὴρ ἄριστος*, изразена кај Хомеровиот епски јунак. Постојаните епитети исто така содржат максималност на квалитетите вклучени во нив, Епскиот јунак, носителот на идеалот, по правило секогаш е *ἀγαθός, ἄριστος*, поради својата особена положба во племето, кое во него ја вложило сета своја сила. Изнесен е пример, (објаснет само од позициите на епскиот синкретизам!) и на *ἀγαθοί, ἄριστοι* луѓе од народот, кои повремено се приближувале, но не го достигнале идеалот, бидејќи како единки по количество на општите квалитети секогаш биле послаби од племенскиот јунак. Терсит е претставен како јунак, кој не го сообразувал своето поведение со епскиот идеал, како индивид, кој одел против општото. Затоа тој е *ἀνὴρ κακός*, антипод на дадениот идеал, за кој се одредени и соодветни епитети.

Понатамошната анализа на епскиот идеал води кон посочување на неговите категории, на неговиот внатрешен потенцијал. Сукцесивно, по одреден редослед, се разгледуваат општите, задолжителни за секој јунак епски способности, *πᾶσαι ἀρεταί*, (не *πάντες ἀρεταί!*, како стои на стр. 92.). Преку нив епскиот јунак се потврдува на нивото на идеалот, како војник, советник, или војник и советник воедно. Напоредно со општите *ἀρεταί* се истакнува и некоја поедина способност (*ἀρετή*), која при благоприятни прилики, или одредени услови се пројавува во поголема мера кај некој јунак (Ахил, Нестор, Диомед и т.н.), одошто кај друг. Тоа е така наречената епска индивидуалност, која се изразува со количествено неравенство, (количествено превидување) на некое од општите квалитети, кои ја сочинуваат епската типичност. Со самото одбележување на индивидуалното својство на јунакот во оваа трета по ред тематска целина, авторката веќе го поставува проблемот на *индивидуална епска карактеристика*, која, синкретички гледано, претставува карактеристика на епскиот „секој“ во рамките на епското „сѐ“. Според нашето мислење ова прашање би нашло најадекватен третман на ова место, каде би се поставило напоредно и во врска со општата карактеристика на јунакот. Тоа дотолку повеќе што индивидуалното својство и инаку фигурира како општо во структурата на епската типичност, наоѓајќи се во помала мера во стандардните (општите) карактеристики и на останатите епски јунаци. Навистина паѓа во очи вештачкото издвојување и посебно разгледување на проблемот на индивидуалната епска карактеристика како петта тема од оваа глава. Тоа некако противречи на синкретичното сфаќање за неделивоста на епската индивидуалност од епската опшност.

Во продолжение на излагањето, во врска со проблемот на епските подвизи, читателот, заинтересиран за архаичните форми на епиката има можност да се запознае и со мотивот на борбата меѓу смртен јунак и бог. Ова прашање, кое, благодарение на современите достигнувања на компаративната фолклористика може да поттикне на пошироко осветлување, во рамките на епскиот синкретизам е објаснето со количественото равенство на силите и односите на двете страни. Сепак е земен предвид и стремезот на јунакот за еманципација, потврдување на сопствениот идентитет и преминување на нов степен на општење со светот, одбележан со почетокот на распаѓањето на епскиот синкретизам. Посебно внимание е посветено на епскиот гнев, на епскиот морален кодекс, на епските чест, слава, дарови и т.н. На крајот од оваа прилично опширна тема од третата глава е дадена кратка анализа и на епскиот *ἀνὴρ κακός*, заедно со соодветните категории, својствени за овој антипод на епскиот идеал: срам, бесчестие, лоша слава, лоша судбина и т.н.

Четвртиот поднаслов се однесува на *осцилациите епски идеали и катифиришките кои ги сосјавуваат*. Аналогно на идеалот *ἀνὴρ ἀγαθός, ἄριστος*, се апострофираат идеалите на богот (*θεὸς ἀγαθός, ἄριστος* одн. *θεὸς κακός*), — на којот (*ἄλλος ἀγαθός, ἄριστος*), во извесна степен на оружјето (*τεύχεα ἀγαθά*), на каменот (*ἄλας ἀγαθός*), на копчето (*δῶρον ἀγαθόν*), и т.н. заедно со познатите иманентни за нив категории (*ἀλλοί, βίη, κράτος, ἀρετή, τιμή* и т.н.). Сите лица, богови, животни, предмети, или појави, опфатени во рамките на епските идеали се замислени како еднородни по квалитет, а се одликуваат еден од друг само по количеството на едно од дадените квалитети, сво-

јствени за категориите на епскиот идеал, Количественото превишување се изразува со прилозите *πολύ, πολλόν, μέγα*, и т.н., а исто и со компаративите и суперлативите на придавките.

Петти по ред е опфатен спомнатиот веќе проблем на *индивидуалнајша ејска карактеристика*, која се заснова на количествено неравенство на единствени епски качества. Таа може да се приложи не само кон идеалот на човекот, но и на останатите епски *ἕκαστοι* (богови, животни, предмети, појави и т.н. Со неа е сврзан проблемот на *ејскајша хармонија*, која се состои во равенство на качества кои меѓусебно се компензираат: јунак кој пред друг јунак отстапува во некоја поедина способност или својство, го надвишува истиот со некое друго качество или својство. Подруг е случајот со *ејскиите двојници* (Ахил, Патрокле, Хектор Полидамант и др.), кои претставуваат пример на најстар степен на епска индивидуална карактеристика. Овде се манифестираат количествено рамни, но противположни качества (војник-советник) како полови на едно цело. На лице се две разни пројави на единствен епски човек, или единствен епски идеал.

Шестиот поднаслов се бави со *чувствата и мислите на ејош*. Тие наоѓаат израз во сеопштото *ејско гејство*, кое е тема на седмиот и последниот поднаслов од третата глава. Детално се анализирани општите чувства *φιρίαιηελство, љубов, индивидуализам* и е изведен заклучок заснован врз епскиот синкретизам: епските чувства и мисли се одликуваат со качествена еднородност при количествено неравенство на некое качество. Родот е слесан со видот, нема доминација и спротивставање на едно чувство или мисла на друго. И овде постои атмосфера на епска хармонија, со која се објаснува меѓузависноста и наизменичноста на песимистичното и оптимистичното настроение во Хомеровите поеми.

Четвртата основна тема со која се исцрпува содржината на книгата е посветена на *ејскајш сѝил* (*ἡ λέξις*). По дефинирањето на Хомеровиот *λέξις* е даден краток осврт на Хомеровите епски фигури: паралелизми, епитети и споредби. Овде целта на авторот е да даде основни насоки за изучување и интерпретирање на Хомеровата лексика од позициите на епскиот синкретизам.

Анализата на И. В. Штал на текстот на Илијадата претставува обид за создавање на една поедноставена Хомерова поетика и естетика врз приципите на епскиот синкретизам. Потпирајќи се на богат илустративен материјал и на античката естетичка теорија, таа ги одредила основните специфики на Хомеровата поетика. На тој начин таа направила опфатлива и прегледна една материја, прилично сложена и за најверзираните хомеролози.

Од друга страна, така спроведената анализа, каде сè е прекршено низ призмата на епскиот синкретизам има и свои слаби страни: пред сè таа создава впечаток за шематичност, од кој читателот не може да се отргне низ сиот ток на излагањето. Прилагањето на епскиот синкретизам врз такви неповторливи феномени, како борбата на јунакот со богат или со стихите, крие опасност од изнасиленост и едноностраност. Честото повикување на авторитетот на традиционалната античка естетичка теорија сугерира на канонизирачко сфаќање на една жива, шаролика и динамична уметничка материја, каква што е Илијадата. Истото важи и по однос на Хомеровата уметничка мисла, која е имуна на едностраната усмереност и која со восхитувачка вештина комуницира меѓу живата традиција, сегашноста и иднината. Монументалниот лик на Ахил, „најголемата загатка“ (С. Н. Whitman, *Hom. and the her. trad.*, 1958 X), „една од најсложените фигури на сета античка и не само античка литература“ (А. Ф. Лосев, *Хомер*, 1960 стр. 237), може само да изгуби, расцепнат меѓу нормите на епскиот синкретизам. Од застранување во шематичност, петрифицираност, неподвижност во карактеризирањето на епскиот јунак и на Хомеровиот стил предупредува и Лосев (op. cit. стр. 174).

И покрај тие слаби места, книгата на И. В. Штал претставува ценет прилог во областа на хомерологијата и го поттикнува понатамошното истражување.

Елена Зоирафска. Скопје.